

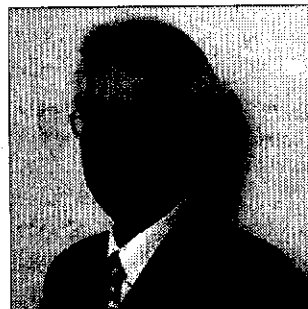
پروفیسور براین ترنر، جامعه‌شناس شهیر انگلیسی تا سال ۲۰۰۵ ریاست دانشکده علوم اجتماعی و سیاسی دانشگاه کمبریج انگلستان را بر عهده داشت و هم اکنون نیز در موسسه پژوهشی آسیا در سنگاپور ریاست گروه تحقیقاتی جهانی شدن و دین را بر عهده دارد. وی که در زمینه نظریه اجتماعی و جامعه‌شناختی، جامعه‌شناسی دین (بویژه جامعه‌شناسی اسلام) و جهانی شدن، آثار درخشانی منتشر کرده، در حال تالیف اثری در باب جامعه‌شناسی دین برای انتشارات دانشگاه کمبریج است. با این متخصص برجسته دین در دنیای جدید مصاحبه‌ای اختصاصی انجام داده‌ایم که در پی می‌آید. فهرست کتاب‌های براین ترنر برای مطالعه علاقه‌مندان در پایان مصاحبه آورده شده است.

تجربه انقلاب ایران چه کمکی به فهم بهتر جایگاه دین در دنیای جدید کرده است؟
 البته من در جایگاهی قرار ندارم که به ایرانیان درباره انقلاب خودشان نکاتی را یادآور شوم. غربی‌ها معمولاً انقلاب اسلامی را کار یک شخصیت - آیت‌الله خمینی - می‌دانند. من شخصاً با توجه به رشته تحصیلی‌ام به خواندن آثار و آراء آن‌ها در باب دموکراسی، مدیریت سیاسی جامعه، سکولاریسم و حقوق علاقه‌مندم. در فضایی که تحت تاثیر ناآرامی‌های خاورمیانه، بحرین در عراق، بی‌ثباتی در افغانستان و فقیان و اعتماد و درک متقابل میان جهان اسلام و غرب به وجود آمده اندیشه برخورد تمدن‌ها و جاهت قابل توجهی پیدا کرده است؛ اما خواندن آثار روشنفکران ایرانی ما را امیدوار می‌کند که هنوز گفت‌وگویی معنادار میان جهان اسلام و غرب، ممکن و ضروری است. انقلاب ایران علل پیچیده و مولفه‌های متضادی داشته ولی به غرب نشان داد تشیع حاوی اندیشه‌های انقلابی‌ای بود که می‌توانستند بدیلی برای ملی‌گرایی، امپریالیسم غربی و سکولاریسم لیبرال باشند. در عین حال، میراث انقلاب اسلامی پرسش‌های مهمی در باب رابطه دین و سیاست، تاثیر آموزش بر توده‌ها، مدیریت رشد اقتصادی و "دولت نفتی" در ان‌ها ایجاد کرده است. انقلاب ایران همچنین یکی از پرسش‌های مهم پیش روی اسلام (و مسیحیت) را بدون پاسخ گذاشته است: نقش اجتماعی زنان در یک جامعه مدرن چیست؟ زنان چه نقشی در حیات دینی جامعه دارند؟ چه کسی برای دفاع از زنان مشروعیت دینی دارد؟ آیا زنان می‌توانند سخنگویان خود باشند؟

پاره‌ای از جامعه‌شناسان دین مدرنیته را یکی از میوه‌های دین می‌دانند و عده‌ای دیگر درست برعکس، مدرنیته را حاصل قدر است کردن انسان در برابر دین. شما بر چه رایید؟
 در هر دو رای، رگه‌هایی از حقیقت وجود دارد. بر اساس تفسیری رادیکال از آثار ماکس وبر، می‌توان مدعی شد دین مدرنیته را تولید کرده است. تالگوت پارسونز، جامعه‌شناس شهیر آمریکایی هم معتقد بود فردگرایی، تحرک و پویایی جامعه آمریکایی، ریشه در پروتستانیزم دارد. از سوی دیگر، اگر به عصر روشنگری در اروپا بازگردیم، بسیاری از اندیشمندان برجسته را در تقابل با کلیسای حاکم می‌یابیم. فلاسفه‌ای چون دیدرو و روسو با حمایت از حقوق زنان، آزادی بیان، انتخابات آزاد و... در برابر کاتولیسیسم محافظه‌کار قرار داشتند و در عین حال دینی جدید - انسانیت - را برمی‌گرفتند.

با چنین موضعی درباره ریشه‌های مدرنیته، دین را در دنیای جدید رو به رشد می‌دانید یا رو به افول؟

به نظر نمی‌رسد دین رو به افول باشد. امروز با این اندیشه آشنا شده‌ایم که مدرنیته می‌تواند گونه‌های مختلفی داشته باشد. می‌توان مدعی شد گونه‌ای از مدرنیته که توسط مارکسیسم لنینیسم به عنوان مبنای سوسیالیسم روسی و چینی پذیرفته شده بود تا اواخر دهه ۱۹۸۰ تا حد زیادی با شکست مواجه شد. دین در هر دو این جوامع، در حال بازگشت دوباره است. نخبگان سیاسی چین به قدرت مرکزی و یک ایدئولوژی سکولار، جنگ انداخته‌اند، اما از فعالان کاتولیک و فرقه فالونگونگ^۱ در هراسند. به نظر می‌رسد ملی‌گرایی سکولار و مارکسیسم لنینیسم در مناطق مختلف جهان از جمله مصر، سوریه، روسیه، آسیای مرکزی و چین به شکست انجامیده است. بینش لیبرال و سکولار نویسندگانی چون فوکویاما در غرب نیز تا حدودی با بحرین چندفرهنگی‌گرایی^۲ به چالش کشیده شده است. اکنون با مسأله‌های مشترک مواجهیم: آیا احیای دین به عنوان مبنایی برای هویت شخصی و سیاسی، به برخورد اجتناب‌ناپذیر تمدن‌ها می‌انجامد؟ آیا می‌توانیم نوعی "جهان‌وطنی‌گرایی"^۳ بیافرینیم که تنوع دینی را در بر بگیرد؟ اسلام از ادیان است که پاسخ‌هایی به این مسأله مشترک در چنته دارد؛ مثلاً پاسخ‌هایی از جنس آثار محی‌الدین عربی.

دین و مدرنیته
در گفت‌وگوی اختصاصی با
براین ترنر،
جامعه‌شناس انگلیسی
 مصاحبه: محمدرضا جلالی‌پور
 ترجمه: هادی نیلی

سبک زندگی منضبط دینی و جهان‌شناسی دینی در شکل‌گیری فرهنگ‌های جهان، نقشی تعیین‌کننده داشته‌اند. با سقوط کمونیسم خداناباورانه و با بحران انسان‌گرایی لیبرال، دین احیاگر به انسان‌ها - بخصوص توده‌های محروم و به‌خائیه رانده شده - پیام امید و عدالت عرضه می‌کند. دینی که به یک معنا خاستگاه و محل کثیث مدرنیته بود، ممکن است به گور مدرنیته نیز تبدیل شود. به عبارت دیگر دین گهواره مدرنیته بوده و شاید گور آن هم باشد.

مهم‌ترین بحرانی را که برای دین در دنیای مدرن پیش می‌آید، چه می‌دانید؟ از منظری جامعه‌شناختی، مهم‌ترین بلایی که در این جهان بر سر دین می‌آید، چیست؟

مدرنیته برای دین، بحرانی ویژه ایجاد می‌کند: بحران اقتدار. در گذشته اقتدار دینی معمولاً به تربیت متخصصانی (کشیش‌ها، اسقف‌ها، خاخام‌ها، راهب‌ها، مفتی‌ها، ملاها، شیوخ و...) بستگی داشت که به حفظ و تفسیر متون مقدس (قوانین، کتب مقدس، وحی و پیام‌های نبوی) می‌پرداختند و تفسیر خود از این متون را به عوام عمدتاً بی‌سواد و آموزش ندیده انتقال می‌دادند. اما در جهان مدرن، افزایش سطح آموزش عامه مردم، انحصار رهبران دینی رسمی را به چالش کشیده است. امروزه متون مقدس به طور منلوم در تارنماهای اینترنتی‌ای که قابل کنترل نیستند، مورد بحث و تبادل نظر آزاد قرار می‌گیرند. شبکه‌های تلویزیونی پرشماری نیز پیام‌های مذهبی متفاوتی مخابره می‌کنند. نوارهای کاست و فایل‌های صوتی و عطا و اعطای هم در اقصا نقاط جهان میان پیروان ادیان و فرقی گوناگون دینی دست به دست می‌گردند. تغییراتی از این دسته از یک منظر نشانگر دموکراتیک شدن دین است، زیرا فهم متون مقدس دیگر در انحصار متکلمان، علما و شخصیت‌های دینی رسمی نیست.

چنان‌که اشاره کردید، افول دین در دنیای مدرن مورد تردید بیشتری قرار گرفته است. با این حال تغییر دین در جهان مدرن کمتر مورد مناقشه است و به نظر اجتناب‌ناپذیر می‌رسد. علاوه بر دموکراتیک شدن تفسیر دین که به آن اشاره کردید، مهم‌ترین تغییرات دین در جهان مدرن را چه می‌دانید؟

یکی دیگر از تغییرات عمده، تحرک اجتماعی

و آموزشی زنان در نیمه دوم سده بیستم است. بعید می‌دانم این زنان تحصیل کرده حاضر باشند در ادیان جهان، برای همیشه نقش شهروندان درجه دوم را بازی کنند. گرچه تا به حال سنت کاتولیک در مسیحیت کوشیده است از این اندیشه دفاع کند که مقام کشیشی اختصاصاً از آن مردان است، اما حفظ عملی این موضع در طولانی مدت دشوار به نظر می‌رسد. در اسلام و یهودیت نیز چنین است. آیا در بودیسم و آیین هندو نیز زنان می‌توانند رهبری و قیادت دینی را بر عهده بگیرند؟ به باور من، در سده بیست و یکم، معنویت زنان، همه ادیان را از این جهت به چالش می‌کشد. اگر لیبرالیسم سکولار را انقلابی از بیرون علیه دین بدانیم، این چالش از سوی زنان را می‌توان انقلابی در درون ادیان برشمرد.

به اعتقاد من، دین و مدرنیته می‌توانند همزیستی داشته باشند اما همان‌طور که اشاره کردید، این به آن معنا نیست که دین در دنیای مدرن تغییر نمی‌کند. برعکس، مدرنیسمون تغییرات دینی مهمی را به همراه آورده که به چند مورد آن اشاره کردم. اجازه بدهید اکنون به جهان زندگی روزمره بپردازیم. پاره‌ای از هنجارهای زندگی روزمره و اصول رفتاری موجود در جوامع گوناگون، در تعریف تفاوت‌های دینی و حفظ هویت‌های گروهی و استمرار گروه نقشی تعیین‌کننده دارند. من در این بحث از اندیشه‌های اروینگ گافمن - مخصوصاً کتاب بازمانی خود در زندگی روزمره او - بسیار تاثیر پذیرفته‌ام. این مناسک روزمره راهنماهایی برای رفتار پسندیده هستند. مثلاً یک زن مسیحی که به غزیه‌ها الکل تعارف نمی‌کند، در واقع می‌کوشد نشان دهد همچنان زن خوب‌تری است. این مناسک و قواعد رفتاری نشان می‌دهند چگونه باید با غیر هم‌کیشان برخورد کرد و خلوص دینی جامعه را حفظ نمود. این هنجارها و مناسکی که رفتارهای روزمره ما را قاعده‌مند می‌کنند، البته در تمام نظام‌های دینی سنتی وجود داشته‌اند. در فرهنگ‌های اسلامی سنتی نیز قواعد و رسوم جاافتاده‌ای برای رفتار نیکو وجود دارد. در جوامع سنتی، طبقه اجتماعی نیز در تعیین این قواعد رفتاری موثر بوده است. اما در این زمینه چه چیز در دنیای جدید تغییر کرده است؟ در پاسخ می‌توان گفت مثلاً هنجارهای اسلامی، برای تنظیم رفتار در جوامعی وضع شده بودند که همه یا اکثریت

مطلق اعضای آن مسلمان بودند. اما با مهاجرت‌های روزافزون، شکل‌گیری بازارهای کار جهانی و درگیری‌های نظامی در جهان جدید مسلمانان دور از وطن و یا در اقلیت رو به افزایش‌اند و مسلمین پراکنده‌تر شده‌اند. بنابراین، نیاز جدیدی به تعریف کردن رفتار نیکوی دینی و جدا کردن عناصر اصیل از وارداتی وجود دارد تا مشخص شود چه عناصری غربی هستند و چه مولفه‌هایی خودی‌اند. مثلاً کتاب القیسی با نام اخلاقیات و طریقت در اسلام درباره نیاز به اسلامی کردن رفتار متعارف و حصول اطمینان از این‌که کودکان با توجه به هنجارهای صحیح بزرگ شوند، هشدار می‌دهد. مساله دوم این است که بنیادگرایی و احیای دینی برای افزایش قلمرو و عمق این هنجارها، فشار رو به تزایدی وارد می‌کنند. پیشوایان مذهبی در جذب پیروان عامی با یکدیگر در رقابت‌اند، اما هم‌زمان گرایش روزافزونی به افزایش سخت‌گیری‌های فقهی و هنجاری مشاهده می‌شود. یک مثال جالب این است که در حالی که غذای غیرحلال فقط گوشت ذیح غیرشرعی و چند ماده غذایی محدود را شامل می‌شود، جدیداً "آب حلال" هم در برخی کشورهای غربی و اسلامی عرضه شده است. مثال دیگر، لایحه پورنوگرافی است که به پارلمان اندونزی ارائه شد. بر اساس این لایحه، پورنوگرافی طیف وسیعی از رفتارها از جمله بوسیدن در خیابان را شامل می‌شد. رشد اینترنت به گسترش و تعمیق حس آنت جهانی کمک کرده و بر اهمیت تبعیت سختگیرانه مسلمانان از هنجارها افزوده است. علاوه بر این، مجموعه‌ای از رخدادها نیاز به دفاع از رفتارهای اسلامی را افزایش داده‌اند. مشخصاً ماجرای یازدهم سپتامبر، نظریه بر خورد تمدن‌ها و جنگ با ترور، همه در ترویج هنجارهای اسلامی و افزایش همبستگی گروهی مسلمانان موثر بوده‌اند.

مفهوم "منش" (عادتواره Habitus) پی‌یر بوردیوی فقید هم ناظر به همین هنجارها و مناسکی است که رفتارهای روزمره ما را قاعده‌مند می‌کنند. این رفتارهای روزمره شامل ترجیحات ما در انتخاب غذا، لباس و دوستان صمیمی و چگونگی ارتباط عاطفی و جنسی‌مان هم می‌شود. زنان طبقه‌های اجتماعی مختلف در زندگی روزمره خود چگونه ارتباطات صمیمانه و نزدیکشان را سامان می‌دهند؟ از کجا درباره رفتار مناسب و

شایسته مشورت و الگو می گیرند؟ آیا این مناسک در گذر زمان دگرگون و شمول گراتر می شوند؟ نظریه بوردیو درباره منش، در جامعه‌شناسی معاصر محبوب شده است زیرا تمایلات افراد را که نشان‌دهنده ذائقه آن‌هاست توضیح می‌دهد و تبیین می‌کند. این مفهوم، تمایلات دینی افراد را هم تشریح می‌کند و نشان می‌دهد مردم چطور در انجام وظایف دینی و مصرف کالاهای دینی (مانند غذای حلال) ذائقه خاصی پیدا می‌کنند. این‌که بوردیو این تمییز جامعه‌شناختی را اخیراً وضع کرده است، نباید باعث شود توجه نداشته باشیم که این نظریه در واقع ریشه در سنت به اصطلاح اخلاق تقوا در سنت فلسفی ارسطو دارد. در این سنت منش به شکل گرفتن رفتارهای اخلاقی کمک می‌کند و این رفتارها انواع خاصی از شخصیت را خلق می‌کنند و شکل می‌دهند. منش دینی، برای تربیت شخصیتی ویژه-مثلاً مسلمان خوب یا مسیحی خوب-طراحی شده است.

این مناسک غیر خودی‌ها را از خودی‌ها جدا می‌کند. اگر مناسک یا هنجار، فردی را به عنوان دوست همکار یا هم‌دین من تعریف کند، خود به خود افراد یا گروه‌های دیگری را هم به عنوان ندوسته ناهمکار یا ناهم‌کیش من تعریف می‌کند. صمیمیت یک رفتار محدودکننده است که دایره‌ای می‌سازد که درون آن خودی‌ها هستند و بیرونش غیر خودی‌ها. هر چه قانون نزدیکی و صمیمیت قوی‌تر باشد غیر خودی‌سازی سفت و سخت‌تر می‌شود. ادعای من آن است که این مناسک تا اندازه‌ای مخلوق زمانه مدرن هستند که هویت‌های دینی در وضعیتی بحرانی‌تر و چالش‌برانگیزتر قرار دارند (و به دلیل افزایش دینداری پدید آمدند). در عین حال، این مناسک با احتمال‌تر کردن کشمکش‌های درون‌گروهی و کاهش موقعیت‌ها برای مقابله به‌مثل اجتماعی در جوامع چندفرهنگی و مختلط، جهان روزمره را قرنطینه می‌کنند.

جهانی شدن و مدرنیزاسیون در روندهای گوناگون و ظاهراً متضادی دخیل هستند و به همین خاطر، بهتر است میان دین عوامانه مردم، دین رسمی یا نهادی و معنویت‌گرایی شهری تمایز قائل شویم. این دوگانگی بین سنت کبیر و سنت صغیر یا بین دین رسمی و دین عوامانه اندیشه‌های بنیادین در انسان‌شناسی و جامعه‌شناسی بوده است. حضور اشکال عامه‌پسند دین عوامانه تا اندازه‌ای شکاف فرهنگی میان جهان روزمره روستایی‌ها و فرهنگ

رسمی تحصیل کرده‌ها در طبقه‌های شهرنشین را روشن‌تر کرده است. رشد بنیادگرایی مدرن را می‌توان به عنوان تلاشی دیگر برای نظام بخشیدن به دین عامه‌پسند یا تطهیر یا ریشه‌کن کردن آن به حساب آورد. بنیادگرایان این کار را از طریق تحمیل هنجارهایی انجام می‌دهند که تحت لوای قواعد اخلاقی‌تر و سختگیرانه‌تر، زندگی روزمره را عقلانی می‌کنند. این رشد بنیادگرایی مدرن، به معنای اصیل جهاد به عنوان یک نزاع اخلاقی برای تصفیه رفتار دینی، نزدیک است. در اسلام مدرن، یک جهاد صلح‌آمیز فراگیر وجود دارد که هدفش هویت‌جویی در برابر دین عوامانه و مدرنیته سکولار است. می‌توان از این اندیشه دفاع کرد که بنیادگرایی، نسخه‌ای جهانی از اخلاق پروتستانی "ماکس وبر است که در حالی که به سنت و رفتارهای جلدویی یا رمزآلود و صوفیانه می‌تازد و از طریق مطالعه متون و خطابه‌های مقدس، تحصیلات را اجبار و ترویج می‌کند، رفتار روزمره را هم با انضباط دینی مهار می‌سازد. بنیادگرایی صرفاً نسخه‌ای مدرن از جمله به دین عوامانه است که پیش‌تر هم در حال انجام بود. مثلاً در اسلام دست‌کم از زمان ظهور وهابی‌گری در اواخر قرن هجدهم به رهبری محمد عبدالوهاب، چنین حمله‌ای سابقه داشته است؛ با این فرق که اصلاحات بنیادگرایانه اصالتاً جهانی هستند و دیگر به مناطق و گروه‌های خاص دینی محدود نمی‌شوند.

این جهاتی شدن دین، چه اشکالی به خود می‌گیرد؟

جهانی شدن دین به سه شکل صورت می‌گیرد: نوعی بنیادگرایی جهانی وجود دارد که نوعاً بر دین نهادینه شده (حال این نهاد چه کلیسا باشد، چه مسجد، چه معبد و چه صومعه) و مجموعه‌ای از باورهای ارتدوکس که از بالا و از موضع اقتدار تحمیل می‌شوند، مبتنی است. شکل دوم، تلاطم صورت‌های گوناگون دین عامه‌پسند، عوامانه یا سنتی است که عمدتاً عوام کم‌تحصیلات به آن‌ها عمل می‌کنند و از طریق آن‌ها در پی دستیابی به آرامش‌اند. شکل سوم نیز گسترش دینداری تلفیقی، شهری و تجاری شده است. این تحولات دینی دیگر صرفاً آیین‌های محلی را شامل نمی‌شوند، بلکه دین‌های عامه‌پسند جهانی را نیز در برمی‌گیرند که از طریق اینترنت، فیلم‌های سینمایی،

موسیقی راک، برنامه‌های تلویزیونی محبوب و قصه‌های عامه‌پسند ترویج می‌شوند. جالب این‌که این صورت‌های معنویت‌گرایی، اغلب در غرب از طریق فیلم‌هایی با درون‌مایه‌های چینی مانند "بیر پنهان، ازدهای خیزان" و "خانه خنجرهای پرنده" تبلیغ می‌شوند. بهترین نمونه این نوع "تکنو-عرفان" جدید را می‌توان در استفاده از جلوه‌های ویژه فیلم‌های بزن‌بکوب گیشه‌ای دید. می‌توان محبوبیت کتاب‌هایی مانند رمز داوینچی را نیز به این گونه فیلم‌ها، اضافه کرد. این جلوه‌های دینی فرهنگ عامه جنبش‌های دینی جدید یا "بازارهای معنوی" خوانده شده‌اند. چنین اشکالی از دین، گرایش فردگرایانه شدیدی دارند به این معنا که از هیچ عقیده رسمی پیروی نمی‌کنند، ارتدوکس‌اند،

میل به تلفیق دارند و ارتباط کمی با نهادهایی مانند کلیسا، مسجد یا معبد دارند یا اصلاً هیچ ارتباطی با این نهادها ندارند. این ادیان، پسانهادی و پسامدرن اند. بنیادگرایی جهانی یا مدرنیزاسیون ارتباط تنگاتنگی دارد و ادیان پسانهادی جهانی با پست مدرنیزم. این اشکال جدید دینی را می توان در برابر دین رسمی یا نهادی و دینداری عوامانه معنویت گرایی های جدید خواند. به این ترتیب جهانی شدن هم شامل گسترش اشکال جدید معنویت گرایی می شود و هم رشد دین بنیادگرا را در بر می گیرد. معنویت نوعاً با زندگی روزمره سروکار دارد، چندان برای این جهان نسخه نمی پیچد بیشتر برداشتی نظری و انتزاعی و شخصی شده از هستی است و اغلب با خدمات

درمانی و استشفایی و تعهد برای ارتقای شخصی از طریق الگوهای عبادی آمیخته است. هنجارهای بنیادگرایانه یا احیاگرانه مذهبی برای رفتار دینی عقلانی شده بیش از همه برای گروه های اجتماعی ای جذاب اند که تحرک اجتماعی رو به بالا دارند؛ مانند زوج های تازه فارغ التحصیل شده ای که به سطوح پایین طبقه متوسط تعلق دارند. اما معنویت گرایی بیشتر در میان مجردهای طبقه متوسط رایج است که تحت تاثیر عمیق ارزش های مصرفی غربی قرار داشته اند.

دین احیاگرانه دینداری عوامانه و معنویت گرایی در تقابل یا یکدیگر قرار دارند. فردگرایی معنوی طبقه متوسط جهان وطن که قابلیت تحرک اجتماعی رو به بالا دارد، با هنجارهای عقلانی شده بنیادگرایی سازگار نیست. شاید به همین علت باشد که رهبران دینی بنیادگرا با فردگرایی مصرف گرایانه معنویت گرایی نوین خصومت دارند. بسیاری از این اشکال جدید دین از چهره های کاریزما تیک مونت الهام گرفته اند. یک مثال از آندونزی، خانم لیا امین الدین است که رییس آیین "پادشاهی الهی عدن" در حومه جاکارتا است و ادعا می کند پیام آور جبرئیل است. بنا بر تحقیقات یکی از دادگاه های آندونزی، او به عربی نماز نمی خواند به پیروانش اجازه داده گوشت خوک بخورند و تفاسیر عجیبی از قرآن ارائه کرده است.

هر یک از این اشکال مختلف دینی، در جامعه پسا صنعتی در رقابت و تضاد با یکدیگر در فرآیند تولید کالا های دینی دخیلند. بازار جهانی نوارها و سی دی های اسلامی حاوی سخنرانی واعظان و قرائت های قرآن، پررونق است؛ درست همان طور که یک بازار جهانی برای موسیقی و رقص صوفیانه وجود دارد. بازار جهانی طلسم های بودایی سنتی هم کم رونق نیست. رهبران مذهبی که به سرمایه داری غربی یا سلطه هالیوود در فرهنگ عامه جهانی انتقادات تندی دارند، توجه نمی کنند که دین هم به یکی از ابعاد فرهنگ تجاری جدید تبدیل شده است و هر یک از گروه های مذهبی، سبک زندگی خاصی را ترویج می کنند.

از منظر جامعه شناختی مهم ترین دلیل پررونق ماندن بازار دین در دنیای مدرن را چه می دانید؟

سبک زندگی های سکولار اغلب به سختی می توانند برای مردم زمینه تجربه های عاطفی

جمعی و دلپذیر فراهم کنند. نتولیبیرالیزم با صرف نظر کردن از حمایت دولتی از فرهنگ موزه ها، تحصیلات، فراغت و امثال آن، تلاش زیادی برای نابود کردن فرهنگ های عامه کرده است. اما نهادهای دینی، بخصوص مساجد و کلیساها، برای مردم محیط های اجتماعی یا سرمایه اجتماعی فراهم می کنند. در جهان فردگرایی شدید- چه از بعد مصرف گرایانه، چه در باورها و چه در سبک زندگی- دین غالباً یک تجربه جمعی باقی می ماند؛ افراد به اجتماعات دینی می روند تا با هم سرودهای دینی بخوانند، خطبه نماز جمعه گوش کنند یا آیات کتاب مقدس را بشنوند. امیل دورکیم به عنوان یک جامعه شناس، معتقد است دریافت تجربه اجتماعی ما به این مواجهه های جمعی به شدت وابسته است بخصوص مواجهه هایی که ما را از نظر احساسی درگیر خود می کنند. از این نظر، شاید فوتبال تنها رقیب دین سازمان یافته باشد ولی از آن جا که فوتبال هم به واحدی از سرمایه داری جهانی بدل شده است، دین محیط جمعی اصیل تری به نظر می رسد. تقلب هایی که در جام جهانی صورت گرفت و ضعف اخلاقی فوتبالیست ها و چهره های دیگر این ورزش، نشان داده که فوتبال از نظر اخلاقی لزوماً تملی دهنده نیست. مریان انگلیسی، کریکت را انبازاری برای تربیت اخلاقی می دانستند اما به نظر نمی رسد فوتبال جهانی نیز چنین کارکردی داشته باشد.

موضع شما در قبال نظریه سکولاریزاسیون کلاسیک و روایت های روزآمد شده آن چیست و مهم ترین نقدی که بر آن وارد می دانید، کدام است؟

نظریه سکولاریزاسیون کلاسیک که مدعی بود علم، شهری شدن، عقلانی شدن و گسترش فرهنگ مصرفی به افول اجتناب ناپذیر دین رسمی می انجامد امروزه اعتبار رو به کاهشی دارد و پاره ای از پیش بینی هایش غلط از آب در آمده اند. تجربه نشان داده است تفاوت های مهمی میان آمریکا و اروپا وجود دارد. از همین روست که کتاب دموکراسی در آمریکای الکسی دو توکویل همچنان معتبر و زنده است. تجربه آمریکایی مهاجرت پیوریتن ها، انقلاب، لایحه حقوق و موج های مهاجرت، در تقویت ارتباط دین با حیات عمومی در آمریکا موثر افتاد. اما در مقابل، سکولاریزاسیون اروپایی به نظر استثنایی می آید. البته لازم است بین اروپایی

۱. Bryan Turner

۲. متن ناقص این گفت‌وگو پیش از این در ویژه‌نامه سمینار «دین و مدرنیته: ۲۰ آسیب‌شناسی روشنفکری دینی» منتشر شده است. در این نسخه کامل و تغییر یافته این گفت‌وگو را می‌خوانید.

3. Falungong

4. Multiculturalism

5. Cosmopolitanism

کتاب‌شناسی پروفیسور براین ترنر:

Authored books:

Turner, Bryan S.. (1974) *Weber and Islam: A critical study* London and Boston: Routledge & Kegan Paul.

Turner, Bryan S.. (1978) *Marx and the end of Orientalism* London and Boston: Allen & Unwin.

Abercrombie, Nicholas; Hill, Stephen; Turner, Bryan S.. (1980) *The dominant ideology thesis* London and Boston: G. Allen & Unwin.

Turner, Bryan S.. (1981) *For Weber: Essays on the sociology of fate* Boston: Routledge & K. Paul.

Hepworth, Mike; Turner, Bryan S.. (1982) *Confession: Studies in deviance and religion* London and Boston: Routledge & Kegan Paul.

Turner, Bryan S.. (1983) *Religion and social theory: A materialist perspective* London and New Jersey: Heinemann.

Turner, Bryan S.. (1984) *The body and society: Explorations in social theory* Oxford, Oxfordshire and New York, NY, USA: B. Blackwell.

Abercrombie, Nicholas; Hill, Stephen; Turner, Bryan S.. (1984) *The Penguin dictionary of sociology* London: A. Lane.

Turner, Bryan S.. (1986) *Equality* Chichester and London and New York: Ellis Horwood.

Turner, Bryan S.. (1986) *Citizenship and capitalism: The debate over reformism* London and Boston: Allen and Unwin.

Holton, R. J.; Turner, Bryan S.. (1986) *Talcott Parsons on economy and society* London and New York: Routledge & Kegan Paul.

Abercrombie, Nicholas; Hill, Stephen; Turner, Bryan S.. (1986) *Sovereign individuals of capitalism* London and Boston: Allen & Unwin.

Turner, Bryan S.. (1987) *Medical power and social knowledge* London and Beverly Hills: Sage Publications.

Turner, Bryan S.. (1988) *Status* Minneapolis: University of Minnesota Press.

Turner, Bryan S.. (1988) *Status* Philadelphia: Open University Press.

شمالی (پروتستان) با اروپای جنوبی (کاتولیک) تمایز قائل شویم. در حالی که مناطق جنوبی پروتستان، افول شدید دین رسمی را تجربه می‌کردند، کاتولیسیم همچنان در اسپانیا، پرتغال، ایرلند و ایتالیا- مناطقی که اغلب با حکومت‌های استبدادی ملی‌گرا سروکار داشتند- قدرتمند باقی ماند.

در اروپا، کاتولیسیم در مقابل با کمونیسیم هم نقش مهمی ایفا کرد. شاید برجسته‌ترین مثال در این مورد، لهستان باشد. اما از زمان سقوط حکومت‌های استبدادی در آمریکای لاتین، اسپانیا و ایتالیا، کاتولیسیم هم نسبتاً ضعیف شده است. در مقابل، جنبش‌های دینی کاریزماتیک و پنتکاستال، در جذب نسل‌های جدید به سمت نوعی دین جلوه‌گر، موفق ظاهر شده‌اند.

و به نظر می‌رسد که شکاف میان این بنیادگرایان انجیلی و مسیحیان لیبرال‌تر در حال افزایش است...

بله، در آینده می‌توان شکاف‌های عظیمی در دین مسیحیت بیسن بنیادگرایسان انجیلی (به‌خصوص در آفریقا و آمریکای لاتین) و مسیحیت لیبرال در اروپای شمالی و ایالات متحده آمریکا مشاهده کرد؛ و البته این شکاف‌ها از پیش از این در حال ایجاد شدن بوده‌اند. اصلاً روشن نیست این انشقاق عمیق چه طور می‌تواند بدون یک بحران نهادی و ریشه‌ای از سر گذرانده شود.

شما جوامع مدرن را لزوماً سکولار (غیر دینی در عین و ذهن) نمی‌دانید. برای انضمامی‌تر شدن بحث، چند مثال مشخص برای ما می‌زنید که شواهدی باشند برای نشان دادن امکان تقویت همزمان دین و مدرنیته؟

همان‌طور که گفتید، به گمان من واضح است که جوامع مدرن لزوماً سکولار نیستند. در سراسر امپراطوری روسیه قدیم، مسیحیت ارتدوکس روسی و همچنین اسلام‌گرایی در چین و اسماعیلیه در آسیای میانه در حال رشدند. اما در عین این که دین در این مناطق در حال رشد است، در حال تغییر نیز هست. مثلاً رفتارهای دینی تجاری شده‌ای که سبک زندگی‌های جدید دینی را شکل می‌دهند، گسترش پیدا کرده‌اند؛ رفتارهایی که اغلب با آموزه‌های دینی سنتی سازگار نیستند. دو مثال برایتان می‌زنم: درویش‌های چرخ‌زن در برخی روستاهای ولز

دوباره محبوب شده‌اند. در این روستاها مهاجران ترکه رفتارهای صوفیانه را برای افزایش سلامت زنان خانه‌دار ولزی پیشنهاد می‌کنند. در تایلند هم «راهبان جادویی» دعا‌های خود را نثار تاجران و سیاستمداران می‌کنند تا موفقیت آن‌ها در تجارت و سیاست بیشتر شود.

دین در جامعه مدرن زنده می‌ماند و به حیات خود ادامه می‌دهد (و حتی پیشرفت هم می‌کند)، ولی این اتفاق اغلب به شیوه‌هایی- از قبیلست فیلم‌های سینمایی پرسروصدا، برنامه‌های تلویزیونی مبتنی بر گپ و گفت و وبلاگ‌های اینترنتی - صورت می‌گیرد که سلسله مراتب و آموزه‌ها و اقتدار سنتی را به چالش می‌کشند.

در مجموع می‌توان مدعی شد گرچه مدرنیته لزوماً دین را نابود یا تضعیف نمی‌کند اما بر اساس دلایل معتبر جامعه‌شناختی، در نظام‌های دینی مدرن، نوعی بحران اقتدار وجود دارد؛ بحرانی که سنتی نیست و ذاتاً مدرن است. این بحران خود را در جریان مناقشاتی آشکار می‌کند که بر سر موضوعاتی چون موقعیت زنان، تولید مثل، جلوگیری از بارداری، تحصیلات زنان، خانواده کاهش باروری (در بیشتر جوامع) و سالخورده‌شدن جمعیت (در بیشتر جوامع) درگرفته است. احتمال در پیش گرفتن برنامه‌های درمانی از طریق تحقیقات دربار سلول‌های بنیادین که فرصت‌های جدیدی برای بررسی امکان جاودانگی فراهم کرده‌اند، یک تحول مدرن دیگر است. زندگی مدرن معمولاً به شکل یک فیلم سینمایی علمی-تخیلی به چشم می‌آید. با در نظر گرفتن تخریب محیط‌زیست در جریان رشد صنعتی، فشار جمعیتی و سوءمدیریت، بشریت ناچار می‌شود محیط بیرون از کره زمین را هم استعمار کند. نیاز به تفسیرهای نوین از حیات دینی، بحران اقتداری را که جهان‌بینی‌های موجود دینی را در بر گرفته‌است، بیش از این تشدید می‌کند؛ بحرانی که در جوامعی در می‌گیرد که پیش از این فرهنگ روستایی یا عشایری در آن‌ها غالب بوده‌است. جامعه مدرن پرسش‌هایی مطرح می‌کند که پاسخ‌های قابل‌تامل کمی برایشان داریم و تقریباً راه‌حل عملی‌ای برایشان نداریم. این چالش دینی زمانه ماست.

- Routledge.
- Lee, David J.; Turner, Bryan S.. (1996) *Conflicts about class: Debating inequality in late industrialism : a selection of readings* London and New York: Longman.
- Turner, Bryan S.. (1997) *Readings in nineteenth-century theory* London: Routledge/Thoemmes Press.
- Turner, Bryan S.. (1997) *The early sociology of class: Readings on the sociology of social class* London and New York: Routledge.
- Turner, Bryan S.. (1998) *Readings in the anthropology and sociology of family and kinship* London: Routledge/Thoemmes Press.
- Rojek, Chris; Turner, Bryan S.; Lyotard, Jean François.. (1998) *The politics of Jean-François Lyotard* London and New York: Routledge.
- Turner, Bryan S.. (1999) *Max Weber: Critical responses* New York: Routledge.
- Parsons, Talcott; Turner, Bryan S.. (1999) *The Talcott Parsons reader* Malden, Mass: Blackwell.
- Turner, Bryan S.. (2000) *Readings in Orientalism* New York: Routledge.
- Turner, Bryan S.. (2000) *The Blackwell companion to social theory* 2nd edition. Malden, MA: Blackwell Publishers.
- Elliott, Anthony; Turner, Bryan S.. (2001) *Profiles in Contemporary Social Theory* London and Newbury Park, Calif.: SAGE Publications.
- Edmunds, June; Turner, Bryan S.. (2002) *Generational Consciousness, Narrative and Politics (The Reynolds Series in Sociology)* New York and Oxford: Rowman & Littlefield Publishers.
- Ahmed, Akbar S.; Turner, Bryan S.. (2002) *Islam: Critical Concepts in Sociology* London and New York: Routledge.
- Isin, Engin F.; Turner, Bryan S.. (2002) *Handbook of Citizenship Studies* London and Newbury Park, Calif.: SAGE Publications.
- Adams, Jon; Easthope, Gary; Tovey, Philip; Turner, Bryan S.. (2003) *Mainstreaming Complementary and Alternative Medicine: Studies in Social Context* London and New York: Routledge.
- Calhoun, Craig; Rojek, Chris; Turner, Bryan S.. (2005) *The SAGE Handbook of Sociology* London and Newbury Park, Calif.: SAGE Publications.
- Turner, Bryan S.. (2006) *Max Weber: Classic Monographs* London and New York: Routledge.
- Turner, Bryan S.. (2006) *The Cambridge Dictionary of Sociology* Cambridge: Cambridge University Press.
- London: Palgrave Macmillan.
- Rojek, Chris; Turner, Bryan S.. (2001) *Society and Culture: Scarcity and Solidarity (Published in association with Theory, Culture & Society)* London and Newbury Park: Sage Publications Ltd..
- Turner, Bryan S.. (2003) *Islam and Modernity: A Sociological Study* London and Newbury Park: SAGE Publications Ltd..
- Turner, Bryan S.. (2004) *Postmodern Social Theory* London and Newbury Park: Sage Publications Ltd..
- Turner, Bryan S.. (2006) *Vulnerability and Human Rights (Essays on Human Rights)* Pennsylvania: Penn State University Press.
- Turner, Bryan S.. (2007) *Rights and Virtues: Political Essays on Citizenship and Social Justice* Oxford: The Bardwell Press.
- Baert, Patrick; Turner, Bryan S.. (2007) *Pragmatism and European Social Theory* Oxford: The Bardwell Press.
- Turner, Bryan S.. (2008) *Citizenship Between Past and Future* London and New York: Routledge.
- Turner, Bryan S.. (2008) *Modern Sociological Theory* London and Newbury Park: Sage Publications Ltd..
- Edited Books:
- Turner, Bryan S.. (1990) *Theories of modernity and postmodernity* London and Newbury Park, Calif.: Sage Publications.
- Abercrombie, Nicholas; Hill, Stephen; Turner, Bryan S.. (1990) *Dominant ideologies* London and Boston: Unwin Hyman.
- Robertson, Roland; Turner, Bryan S.. (1991) *Talcott Parsons: Theorist of modernity* London and Newbury Park: Sage Publication.
- Featherstone, Mike; Hepworth, Mike; Turner, Bryan S.. (1991) *The Body: Social process and cultural theory* London and Newbury Park, Calif.: SAGE Publications.
- Turner, Bryan S.. (1993) *Citizenship and social theory* London and Newbury Park, Calif.: SAGE Publications.
- Rojek, Chris; Turner, Bryan S.. (1993) *Forget Baudrillard?* London and New York: Routledge.
- Turner, Bryan S.; Hamilton, Peter. (1994) *Citizenship: Critical concepts* London and New York: Routledge.
- Turner, Bryan S.. (1996) *The Blackwell companion to social theory* Oxford, UK and Cambridge, Mass.: Blackwell.
- Turner, Bryan S.. (1996) *The early sociology of religion* New York: Talcott Parsons on economy and society London and New York: Routledge.
- Abercrombie, Nicholas; Hill, Stephen; Turner, Bryan S.. (1988) *The Penguin dictionary of sociology* 2nd edition. London, England and New York, N.Y., USA: Penguin.
- Turner, Bryan S.. (1989) *The body and society: Explorations in social theory* Oxford, UK and New York, NY, USA: Blackwell.
- Holton, R. J.; Turner, Bryan S.. (1989) *Max Weber on economy and society* London and New York: Routledge.
- Turner, Bryan S.. (1992) *Max Weber: From history to modernity* London and New York: Routledge.
- Turner, Bryan S.. (1992) *Regulating bodies: Essays in medical sociology* London, England and New York, N.Y.: Routledge.
- Mannheim, Karl; Turner, Bryan S.. (1992) *Essays on the sociology of culture* London and New York: Routledge.
- Turner, Bryan S.. (1994) *Orientalism, postmodernism, and globalism* London and New York: Routledge.
- Abercrombie, Nicholas; Hill, Stephen; Turner, Bryan S.. (1994) *The Penguin dictionary of sociology* 3rd, New edition. London and New York: Penguin Books.
- Turner, Bryan S.; Samson, Colin. (1995) *Medical power and social knowledge* 2nd edition. London and Thousand Oaks: Sage Publications.
- Turner, Bryan S.. (1996) *For Weber: Essays on the sociology of fate* 2nd edition. London and Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.
- Turner, Bryan S.. (1996) *The body and society: Explorations in social theory* 2nd edition. London and Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.
- Turner, Bryan S.. (1998) *Weber and Islam* London and New York: Routledge.
- Turner, Bryan S.. (1999) *The Talcott Parsons Reader* London: Blackwell Publishers Ltd..
- Turner, Bryan S.. (1999) *Classical Sociology* London and Newbury Park: Sage Publications Ltd..
- Turner, Bryan S.. (2000) *Scarcity, Love and Solidarity (Published in association with Theory, Culture & Society)* London and Newbury Park: SAGE Publications Ltd..
- Featherstone, Mark; Lash, Scott; Turner, Bryan S.. (2000) *Culture and Society Theory* London and Newbury Park: SAGE Publications Ltd..
- Brown, Kevin M.; Kenny, Susan; Turner, Bryan S.. (2000) *Rhetorics of Welfare*